

[...] vajjon nő a vagy férfi követte volt el: akkor latba fogja vetni saját egyéniségének erkölcsi súlyát e fonák és tarthatatlan, mert méltánytalan és igazságtalan viszonyok megváltoztatására.”

A Feministák Egyesülete 1904. december 19-én tartotta alakuló ülését a mai Uránia Filmszínházban. Egészen 1949-ig működött, amikor is az államszocialista politika akarata értelmében tevékenységét meg kellett szüntetnie. Az Egyesület megalakulásának száz éves évfordulójára emlékeztek január 21-én az Urániában.

Bukta Annamária

A matriarchátustól a „Girl Power”-ig, avagy a nők társadalmi és a családban elfoglalt helyzetének alakulása

I. rész

A történelem során a nők társadalmi helyzete, az élet különböző területein betöltött szerepük hatalmas változásokon ment keresztül. Ebben a sorozatban a legfontosabb történelmi állomásokat mutatjuk be, leginkább az európai illetve az amerikai történelemre fókuszálva. Hosszú, izgalmas és nem ritkán küzdelmes út vezetett el jelenkorunkig, amikor a nők egyenjogúságnak kérdését egyre inkább nem feminista fröcsögésnek, hanem komoly és megoldásra váró problémának látják már a döntéshozók.

A kezdet kezdetén

Lewis Morgan *Az ősi társadalom* (1877) című munkájában írja azt, hogy az emberiség fejlődésének legalacsonyabb fokán, saját terminusával: a vadság korszakában nőági leszármazás létezett. A jelenséget Morgan szerint az magyarázza, hogy abban a korban az ún. csoportházasság volt a legelterjedtebb családforma. A nemzetségi rendszerben különböző nemzetségek kötöttek házasságot, a saját nemzetséggel való házasságkötést ugyanis – a vérokonság miatt – az incestus tiltotta. A nemzetségek házasságkötésének értelmében ezen nemzetségek tagjai szabadon

élhettek nemi életet bárkivel, aki a másik nemzetségre tartozott, saját nemzetséggel azonban szigorúan tilos volt. A csoportházasság tulajdonképpen csak egy fokkal tartható a promiszkuitáznál fejlettebb állapotnak, a csoportházasságnál ugyanis a házassággal ki van jelölve egy nemzetség, és csak és kizárólag annak tagjaival lehet szexuális kapcsolatot kialakítani. A promiszkuitáznál a sajátot leszámítva bármelyik nemzetség tagja szóba jöhetett, mint partner. A házasság tehát mint valamifajta szabályozó, korlátozó erő már ekkor megjelenik.

A csoportházasságnál tehát az anya és az apa nem egy nemzetségre tartozott. Ám könnyen belátható, hogy egy ilyen helyzetben a gyermek szülei tekintetében egyedül az anya személye a biztos, az apáé teljesen bizonytalan, hiszen például egy „A” nemzetségbeli nő ugyanabban az időben „B” nemzetség összes férfitagjával állhatott szexuális kapcsolatban. Így a megszületett gyermek az anya nemzetségébe került, s a leszármazást csak nőágon lehetett vezetni, követni. A nőági leszármazás azokat kapcsolta össze, akik leszármazásukat egy feltételezett közös ősanjától vezették le.

A nőági leszármazást a fejlődés során térben és időben fokozatosan felváltotta a férfiági, méghozzá úgy, hogy a nemzetségi rendszer fennmaradt. A változás hátterében két dolog áll. Egyrészt a családforma egyszerűsödött, a csoportházasságot felváltotta a páros család (egyes párok házassága), ami egyfajta kommunisztikus együttélést jelentett, ezáltal a szexuális viszonyok átláthatóbbak lettek, és a gyermekek apjának személye is egyre biztosabban megállapíthatóvá vált. A páros család helyét később átvette a többnejűség, majd a folyamat eljutott a monogámia szintjére. Látható, hogy a fejlődés során egyre inkább biztossá vált az apa személye a születendő gyermek esetében. De ez önmagában még nem lenne elég ahhoz, hogy a nőági leszármazást felváltsa a férfiági.

A másik fontos tényező a magántulajdon megjelenése, elterjedése, felhalmozódása, és ezzel párhuzamosan az öröklés kérdése. A tulajdon ugyanis nemzetségen belül öröklődött, így a gyermekek az apjuk halála után ki voltak zárva az öröklésből, hiszen ők az anyjuk nemzetségéhez tartoztak, s joguk csak az anyjuk tulajdonát engedte meg örökölni. Az apró szépséghiba, hogy a nőknek nem volt tulajdonuk, így a gyermek semmit sem örökölt! Ez a jogtalan helyzet addig

létezett, míg általános és amely meggyviszonyaikhoz tulajdon így gyermek szü az apja nem az öröklésre szabályok ala véleményem nőknek is le a férfikkal a meg az áttéré

Az antik vilá Az ókori nagymértékben az otthonul különböző v házasságkötés igen rövid férfitársaságba kerülhetett a a helyük, m lakrészeiben, s és a háztartás nő nem végze a rabszolgák. egyik feladata benne a feles nem érkezik. nőket engedh

A görög n jogaik, az a függték. Nen s így a közv lehetőségük be

Az ókori Spá nők helyzete. A nagy szabadság az otthonukho sőt állampolgá katonaaállamnak (leginkább fiú nagy hangsúlyt erős nőket nev iskolába a lán zárdaszerű int külvilágtól. Tö harci, küzdelmi hogy a gyakorlat ruhátlan fiúk e

létezett, míg – Morgant idézve – „egy eléggé általános és parancsoló motívum nem keletkezett, amely meggyőzte őket arról, hogy megváltozott viszonyaikhoz képest ez a kizárás igazságtalan”. A tulajdon így a nemzetségen belül maradt, de a gyermek születésekor már nem az anyja, hanem az apja nemzetségébe került, s így jogosulttá vált az öröklésre. A férfiági leszármazás ugyanolyan szabályok alapján működött, mint a női, amiből véleményem szerint az következik, hogy ha a nőknek is lehetett volna tulajdonuk, még hozzá a férfiakkal azonos mértékű, talán sose történik meg az áttérés.

Az antik világ

Az ókori görögöknél a nők szabadsága nagymértékben korlátozott volt, kiváltképp az otthonukon kívül. Bár részt vehettek különböző vallási eseményeken, temetéseken, házasságkötéseken, ám például nőismerősökhöz igen rövid időre mehettek vendégségbe, férfitársaságba pedig legfeljebb férje oldalán kerülhetett a feleség. Alapvetően otthon volt a helyük, mégpedig a ház emeleti asszonyi lakrészében, s legfőbb feladatuk a gyerekeknevelés és a háztartás irányítása volt. A legtöbb görög nő nem végzett házimunkát, megtették helyette a rabszolgák. Érdekesség, hogy a férfi rabszolgák egyik feladata az volt, hogy őrizzék a házat s benne a feleséget addig, amíg a ház ura haza nem érkezik. Egyedül a vendégségbe érkező nőket engedhették be.

A görög nőknek gyakorlatilag nem voltak jogaik, az apjuktól, majd később férjüktől függtek. Nem rendelkeztek szavazati joggal, s így a közvetlen demokráciában nem volt lehetőségük beleszólni a közügyek alakulásába.

Az ókori Spártában azonban egészen más volt a nők helyzete. Amíg férjük nem volt odahaza, igen nagy szabadságot élveztek, és nem voltak annyira az otthonukhoz láncolva, mint athéni társaik, sőt állampolgárként jogokkal is bírtak. Mivel a katonaállamnak erős és egészséges gyermekekre (leginkább fiúgyermekre) volt szüksége, ezért nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a lányokból erős nőket neveljenek. 6-7 éves korban kerültek iskolába a lányok, s tanulmányaik ideje alatt zárdaszerű intézményekben éltek, elzárva a külvilágtól. Többek között birkózást, tornát és harci, küzdelmi ismereteket is tanultak. Érdekesség, hogy a gyakorlatokat meztelenül végezték, a szintén ruhátlan fiúk előtt. A meztelenség tehát sokkal

inkább a természetességet, semmint a szexualitást szimbolizálta. A nap végén mindkét nem a saját kaszárnyájába vonult vissza. Tanulmányaikat 18 éves korukban egy vizsgával zárták, s utána férjhez mehettek. Ha viszont a lány megbukott ezen a vizsgán, akkor perioikosszá (körüllakó, a városiakhoz képest alattvalói viszonyban lévő vidéki lakosság) vált, s elvesztette állampolgári jogait.

F. L. Lucas mutat rá egy érdekes paradoxonra: felteszi a kérdést, hogy hogyan lehet az, hogy míg az ókori görög világban a nőknek semmilyen jogaik nincsenek, és egész életükben valamilyen férfitől függenek, addig az ókori görög drámákban – melyek általában a kor problémáival és viszonyaival foglalkoztak – a nőalakok szinte egyenlők a férfiakkal, vagy akár szembe is mernek velük szállni (lásd Antigoné). Lucas szerint ennek az ellentmondásnak nem található kielégítő magyarázata. A Fejezetek a szexualitás történetéből c. kötetben Castiglione László a következő magyarázatot találja eme kettősségre: „A társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó nemi egyenlőtlenség nem gátolta meg azt, hogy a görögök a közszokásoknak megfelelően élő hajadonokat és asszonyokat ne tiszteljék és ne becsüljék meg. Mintha jóvá akarták volna tenni férfiónzésüket, irodalmukban és művészetükben felülmúlhatatlanul szép – de sohasem erotikus – alakban mutatták be tisztességes leányaikat és asszonyaikat.”

Ha már az ókori görögöknél járunk, nem felejtkezhetünk meg a hetérákról. A hetérák a városállamon kívülről származó prostituáltak voltak, ám nem arra törekedtek, hogy futó aktusokat bonyolítsanak le a klienssel, hanem arra, hogy szinte második feleségek legyenek, s a férfi szemében a nemiség, a nőiség és a partnerség egységének megtestesítőjeként éljenek. Ehhez kellett a férfiak is, akik szinte versenyeztek a legszebb hetérák kegyeiért és rajongtak értük.

Az ókori Rómában a nők helyzete sokkal kedvezőbb volt, mint más korabeli kultúrában, mindamelllett, hogy alapvetően az ókori Róma is férfiuralomra épült. A leginkább nagyra becsült szerepek természetesen az anya és feleség voltak, ám kevesebb megszorítás jellemezte ezeket. A legfontosabb azonban, hogy bár politikai vagy foglalkozásból fakadó hatalommal, presztízzsel nem rendelkeztek a nők, egyfajta kompenzáció gyanánt nagyon fontos szerepet tölthettek be az erkölcsi nevelés és kulturális élet színterén. A hagyományos római erények (kitartás, bátorság,

állhatosság, becsületesség és hazafiasság) megtestesítői voltak, szerepüket csak tovább erősítette, hogy ezeket az erényeket a nevelés révén átadták gyermekeiknek, így erősítve ezzel Rómát és a birodalmat. Pontosan ezért a nők viselkedésével kapcsolatban magasabb, szigorúbb elvárásokat állítottak, mint a férfiakkal szemben. Ezt tekinthetjük a kettős mérce egyik ókori megjelenésének.

A „sötét” középkor

Bár évszám alapján még nem a középkor eseménye, mégis a 325-ben rendezett niceai zsinat új korszakot nyit a nők történelmében: kimondják, hogy a nőnek is van lelke.

Shulamith Shahar *A negyedik rend – Nők a középkorban* című nemrég megjelent könyvében rámutat arra, hogy a középkorban a nő helyzetét a családi állapota és a társadalmi pozíciója határozta meg a leginkább. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg az egyházzal sem, amely alapvetően meghatározta és formálta a nőkről kialakult képet. A nő a teremtésben másodlagos szerepet tölt be, ám ami még ennél is nagyobb hatással van az említett képre, az nem más, mint az eredendő bűn magyarázata.

Ahogy Shahar írja: „*az egyházatyák újra és újra az eredendő bűn igájában sínylő Éva leányként és örököséként, a Sátán eszközeként ábrázolták a nőt.[...] A nő férfinak való alávetése nem más, mint vétkének hozadéka.*”

Változás a XII. században következett be, amikor a hangsúly Szűz Mária szerepére tevődött. Ő lett az, aki megváltotta Éva bűnét, általa jelenik meg a hívő, hűséges, tisztességes, áldozatkész, megváltó nő fogalma. Az egyházi prédikáció tehát egyfajta kettősséget hordozott magában a nő ábrázolása tekintetében. Az egyik póluson Éva és Mária Magdolna állt – mint csábító vagy érzéki nő, a másik póluson pedig Szűz Mária – mint a tiszta és ártatlan nő.

Ha az egyháznál és azon belül a nők részvételénél maradunk, nem felejtkezhetünk

meg az apácázárdákról. Az egyház merev, szigorúan szabályozott hierarchiájában az apácák a legalacsonyabb szinteket foglalták el. Nem volt ritka, hogy igazi vallási elhivatottság nélkül vonultak be nők, mert ezt az egyetlen utat látták arra, hogy tanuljanak. Mivel az egyház nyelve a latin volt, ezért azt kitűnően kellett ismerni. Némely zárda iskolát tartott fenn, de ott csak lányokat oktathattak. Az apácázárda jelentette a nők számára a korban az egyedüli terepet bizonyos „szakmai előmenetelre”. Természetesen ez a legmagasabb pozíció is kimerült az apácafőnöknő szintjén. Az apácafőnöknő azonban rendelkezett bizonyos hatalommal, hiszen a zárdákhoz többnyire földbirtokok tartoztak, és nem ritkán akár földesúri jogokkal is bírhattak a zárdák vezetői.

A világi életben a nők jogairól törvények rendelkeztek. Országoként eltérő időben ruházták fel a nőket bizonyos jogokkal, összességében azt mondhatjuk, hogy a XIII-XIV. századtól kezdve a sötét középkorban megjelenik a fény, már ami a nők jogait illeti. Maga az a tény, hogy a nőknek nem pusztán kötelességeik, hanem

bizonyos jogaik is vannak, a fejlődés fontos állomása. Ám a nő helyzetét alapvetően befolyásolta családi állapota, hiszen például a középkor második felében polgári pert férjes asszony már csak férje beleegyezésével indíthatott, míg egyedülállóként nem állítottak elé semmilyen feltételt. Az írott szabályok szerint a nőknek nem lehetett volna semmilyen szerepet szánni egy peres eljárásban, ám a valóságban ezeket nem tartották be. Akár a felperes, akár az alperes volt nő, többször alkalmazott a bíróság nőket „szakértőként”, például csecsemőgyilkosság vádja

esetén nők vizsgálták a vádlottat, hogy valóban szült-e. A jog a nőket továbbra is kirekesztette mindenféle döntésből. A jogalkotók többek között arra hivatkoztak, hogy a nők mérsékelt értelmi képességgel rendelkeznek, könnyelműek, alattomosak és fősvények. Kivételt pusztán azok a nők képeztek, akik hűbérbirtokot örököltek, s azt irányították.

A férjes a engedelmes arról teszn számára r volt, hogy feleségét a beletartozot

A városi voltak, his vezetésében fontos szer a keresked arra, hogy privilégium

Shahar írja polgár fián Ám míg a addig a fér jogainak b kereskedel nem volt úztek, leg Voltak kife egyből sen Érdekesség vesztettek úztek őket

A közép csatlakozo egyháznak erkölcsüne mozgalom célja volt, egyenlőség szélesebb l

A követl nők történ

Azoknak,

Lewis H Kiadó, B Shulamit középkorl Femina Rome (ht Fejezete Oláh Tan

A férjes asszonyok feladata a feltétel nélküli engedelmeskedés volt, sőt egyes források arról tesznek tanúbizonyságot, hogy a férj számára megengedett, sőt szinte előírás volt, hogy tetszőleges módszerekkel vegye rá feleségét az engedelmeskedésre. Ebbe a verés is beletartozott.

A városi nők jogai szintén korlátozottak voltak, hiszen nem vehettek részt a város vezetésében, irányításában. Ugyanakkor viszont fontos szerepet töltöttek be a gazdaságban, a kereskedelemben. A nők lehetősége volt arra, hogy polgár legyen, ám az azzal járó privilégiumok töredékét élvezhette csak. Ahogy Shaha írja, a női polgár jogai leginkább a férfi polgár fiának jogaival említhetők egy szinten. Ám míg a nő helyzete állandó volt, végleges, addig a férfi polgár fiának még lehetősége volt jogainak bővítésére. A városi nők leginkább kereskedelmi tevékenységet folytattak, de nem volt ritka, hogy valamilyen mesterséget űztek, leginkább a textiliparhoz kötődően. Voltak kifejezetten női szakmák, de ezek közül egyből sem szorították ki a férfiakat teljesen. Érdekesség, hogy ezek a mesterségek nem vesztek presztízsükből azért, mert nők is űzték őket.

A középkori eretnekmozgalmakhoz sok nő csatlakozott. Ez kiváló lehetőséget adott az egyháznak arra, hogy a nőket butának és feslett erkölcsűnek állítsa be. Az egyik legfontosabb mozgalom, a XIII. századtól induló valdensék célja volt, hogy hangsúlyozzák a hívők közti egyenlőséget, és ez azzal járt, hogy a nőknek szélesebb körű jogokat hirdettek.

A következő KisTáskában tovább kalandozunk a nők történelmében, s áttevünk az újkor vizeire.
Gregor Anikó

Azoknak, akiket a téma bővebben érdekel:

Lewis H. Morgan: Az ősi társadalom Gondolat Kiadó, Budapest 1961

Shulamith Shahar: A negyedik rend – Nők a középkorban Osiris, Budapest 2004

Feminae Romanae: The Women of Ancient Rome (<http://dominae.fws1.com>)

Fejezetek a szexualitás történetéből (szerk: Oláh Tamás) Gondolat Kiadó, Budapest 1986

Kiállítás

- valóság egészség
- formatervezés
- történelem
- környezetszennyezés
- művészet
- irodalom

Az ismert és a meg nem ismert betétekről és tamponokról a világban.

A Fazekas Fanni kutatásából összeállított

„Miért tabu?”

című kiállítás
február 8-26 között
várja az érdeklődőket.

Hely:

Fiatalkorú Iparművészek
Stúdiója Egyesület
1054 Budapest, Kálmán Imre utca 16.

Nyitva:

kedd-péntek: 10.00-18.00, szombat:
10.00-14.00

A kiállítás zárónapjának
(február 26.) előadásai:

15.00-15.45: Spronz Júlia
(női jogvédő):
Az egészségügy nemi aspektusa

16.00-17.30: Szil Péter
(pszichoterapeuta):
A természetes fogamzásszabályozás

17.30-18.30: Csapó Ida
(nőszervezeti nonprofit menedzser):
Internetező nő klimaxban